

[Type here]

Oponentský posudek disertační práce

Program: FF UK, Katedra sociologie

Obor: Sociologie

Student: JUDr. Mgr. Jaroslava Hrabětová

Název práce: **Žena jako pachatelka vraždy**

Oponent: Michal Synek

Pracoviště: CELLO FHS UK / FSS MU

"Hodnocení" bylo vypracováno na základě zadání v předmětu Etnografie a rozumějící rozhovor na FSS MU. Kritický tón následujících řádků má (přinejmenším částečně) na svědomí právě fakt, že se jednalo o cvičení, nikoli o skutečnou oponenturu. Kdyby byl můj text určen autorce jako podnět k obhajobě, jistě bych se snažil spíše povzbuzovat a radit než zavržovat a drtit. Svůj vliv pak jistě mělo i to, že se jednalo o cvičení z etnografie a rozumějícího rozhovoru. Smysl sociologického bádání vidím v hledání porozumění, nikoli, tak jako autorka, v konstruování statistických ideálních typů a jejich dokreslování kvalitativními metodami. Proto jsem se pustil tentokrát spíše do kritiky, a na sesterské zrcadlení pak už nezbylo sil. Doufám, že se tento text autorce práce nikdy nedostane do rukou.

1. Výsledky práce (včetně komentáře o publikaci výsledků nebo jejich přijetí k publikaci)

Cílem práce je podle autorky "vytvoření deskriptivní studie o pachatelce vraždy", s explicitně deklarovaným důrazem na co největší "komplexnost" této deskripce. Posouzení úspěšnosti autorčina snažení je pro mě obtížné, neboť zhodnocení "komplexnosti" a "pečlivosti deskripce" by si vyžádalo mnohem hlubší obeznámenost s danou problematikou a lepší znalost relevantní literatury, než jakými vládnu. Jakožto laik v oblasti psychologie, kriminologie a sociologie násilných trestných činů mohu pouze konstatovat, že předkládaná "deskriptivní studie" spíše než komplexní, pečlivý analytický popis nějakého "fenoménu" nabízí souhrn poznatků z různých souvisejících oborů (týkajících se témat, která se mohou, ale také nemusí překrývat), aniž by se je snažila uspořádat do strukturovaného celku. Argument, že se jedná o "deskriptivní" práci usilující o co "nejkomplexnější analytický popis", podle mého názoru neospravedlňuje ani nekritické nahromadění poznatků z již publikovaných studií v první části, ani absenci analýzy v části "empirické", a tím méně pak mlhavost závěrečné, komparativně laděné "diskuse".

1. Struktura práce

Práce je členěna na úvod, teoretickou část, "empirickou" část, diskusi a závěr. Zatímco po čistě technické stránce je členění textu přehledné a umožňuje dobrou orientaci, po stránce obsahové se jeví jako problematické, rozdělující text školometsky na "teoretickou" a "empirickou" část, aniž by souvztažnost obou částí byla dostatečně podepřena a vysvětlena. První část navíc není "teoretická" v tom smyslu, jak se tomuto termínu obvykle rozumí, a

[Type here]

představuje spíše bibliografickou rešerši dostupné literatury o zvoleném (velmi širokém) tématu ("shrnuje stav poznání").

2. Připomínky k textu

Multidisciplinarita a "mixed methods"

"Komplexnost" předkládané "deskriptivní" studie a šíře jejího záběru, zejména co do velmi odvážného (přiznaného, ale nerefektovaného) multidisciplinárního rozkročení, se mi jeví být spíše na škodu než ku prospěchu kvality práce. Autorka směšuje právní, medicínské, kriminologické a sociologické termíny, koncepty a poznatky, aniž by si kladla jakékoli otázky po jejich vzájemné relevanci, takže odlišné přístupy jednotlivých oborů se neobohacují, ale v lepším případě zcela míjejí, v horším jdou proti sobě. Podobnou nevyjasněnost jako v otázce multidisciplinarity lze vysledovat i na metodologické rovině. Užití "mixed methods" se tu předkládá jako samozřejmá věc, aniž by se čtenář dozvěděl, proč se některé věci počítají a jiné ne, či jaké má počítání jedněch a kvalitativní popisování druhých výhodu. I "integrováná výzkumná strategie" se tak dá vysvětlit pouze odkazem na obecnost a nevyhraněnost studie, jejíž popisnost jako by předem znemožňovala formulaci konkrétních výzkumných otázek, jakož i snahu o předložení smysluplných odpovědí.

Teoretická část

Jak už bylo řečeno výše, tzv. teoretická část ve skutečnosti nenabízí žádnou ucelenou teorii, jejíž analytickou produktivitu bychom mohli ocenit v části "empirické", ale pouze přehledovou rešerši dostupné literatury. K té autorka přistupuje zcela nekriticky, aniž by hodnotila či vysvětlila její relevanci a platnost. Analýza nabízených zjištění, stejně jako závěry pro další bádání, chybí. (Zcela nekriticky se tu opakují i taková tvrzení, jako že v lesbických vztazích se často vyskytují vraždy motivované sexuálním násilím.) V pasážích, kde se autorka opírá o vlastní (dotazníkový) výzkum, dochází k banálním zjištěním, jakým je například poznatek, že vražda se těší živému zájmu veřejnosti. Bohužel ani zde, s oporou ve vlastním výzkumu, se nepovznese nad rovinu velmi obecných tvrzení. Většina uváděné literatury i vlastních poznatků se navíc týká fenoménů jako jsou osobnost, motivace či postoje, tedy témat, o jejichž přístupnosti sociologickému zkoumání lze pochybovat, a jejichž vztah k "sociálnímu kontextu pachatelky" není nijak objasněn. Stejně tak zůstává bez vysvětlení relevance literatury zabývající se velmi obecným tématem ženských vražd v různých geografických oblastech a sociálních prostředích, nebo z různých teoretických východisek a oborových úhlů pohledu. Celý "teoretický úvod" tak drží pohromadě jen potud, pokud budeme tvrdit, že všechny uvedené poznatky se nějakým nespécifickým způsobem týkají generické "pachatelky vraždy", o níž autorka na mnoha místech textu příznačně hovoří v jednotném čísle, jako o jakémsi ideálním typu. Zatímco ovšem weberovské užití ideálního typu má vést k porozumění specifickým případům, autorka se zastavuje u prvního kroku a "pachatelku vraždy" konstruuje jakožto ideální substanci odtrženou od svých pozorovatelných konkretizací. Jak se takový přístup snoubí s kvalitativní metodologií, zůstává otázkou.

Výzkum v ženské věznicí

Pasáž věnovaná výzkumu ve věznicí trpí podobnými neduhy, jako část označovaná za teoretickou. Autorka volí "mixed methods", aniž by dostatečně objasnila, s jakým cílem a z jakých důvodů. Prostřednictvím různých postupů (dotazníky, rozhovory, studium dokumentů, pozorování atd.) pak hromadí zjištění, která bez vzájemné souvztažnosti kupí na

[Type here]

sebe, aniž by se zabývala jejich dílčími souvislostmi. (Jaký význam má například vědět, který den v týdnu k vraždě došlo?) Smysluplnost jejího počínání tak stejně jako u části teoretické stojí a padá s vírou v potřebu "komplexní deskripce" generické "pachatelky vraždy", bez jakýchkoli dalších upřesnění. Autorčino užití "integrované výzkumné strategie" navíc vykazuje obvyklé nedostatky tohoto přístupu, považovaného až příliš často za všelék odstraňující všechny domnělé problémy kvalitativních i kvantitativních metodologií. Tak jako v mnoha jiných podobných pracích, i zde hrají úryvky z rozhovorů podružnou roli, někdy potvrzující poznatky z dotazníků, jindy, častěji, přidávající koření nejrůznějších bizarností (např. příběh ženy, která se vraždou mstila za smrt svého psa). Okrajovost dat získaných z rozhovorů potvrzuje i sama autorka, když se zmiňuje o "orientační hodnotě" kvalitativního výzkumu na tak malém vzorku pro tvorbu "spolehlivé typologie", přičemž typologie, vedle vykreslení generického ideálního profilu, v jejím pojetí sociologického výzkumu zjevně nahrazuje snahu o porozumění komunikačním partnerkám.

Problematický charakter cílů a oborových východisek práce se odráží i v zacházení s některými etickými dilematy nevyhnutelně provázejícími práci v daném prostředí. Tak například k rozhovorům s vězenkyněmi přistupuje autorka teprve poté, co podrobně prozkoumala jejich dokumentaci, tedy ve chvíli, kdy se jich již zmocnila prostřednictvím nástrojů mocenské struktury, jež má budoucí respondentky pevně v rukou. (Opatřila si dopředu souhlas vězenkyň s použitím těchto materiálů?) Autorčino ubezpečování, že při výzkumu dodržovala "princip rovnosti" a že se respondentkám rozhovory líbily, podepřené citacemi výroků o "dobré ženské", jen stěží mohou nahradit důkladnější úvahy o mocenském/vědomostním poli, v němž se během výzkumu pohybovala.

Diskuse a závěr

V závěrečné diskusi autorka opakovaně prohlašuje, že výsledky jejího výzkumu potvrzují nějaká zjištění a typologie publikované v zahraničí. Teprve v této pasáži se čtenáři naplno vyjevuje autorčin záměr: zaplnit prázdné místo, jímž je nedostatek informací nezbytných pro formulování generického profilu 'české' pachatelky vraždy, případně pro členění takového profilu do "spolehlivé typologie". Je otázkou, zda je něco takového s použitím zvolených prostředků vůbec možné. Autorka pracuje s velmi širokou škálou teorií, konceptů a poznatků z dílčích a rozrůzněných oblastí, které pak porovnává s relativně malým souborem vlastních dat. Zajímavější výsledky přináší komparace pouze v těch případech, kde se zjištění z české věznic s dostupnou literaturou zjevně rozcházejí (jako např. v otázce původu násilného chování v rodinné sociální patologii a traumatických zážitcích). I zde však bohužel chybí hlubší analýza detekovaných diskrepancí, jakož i formulování možných dílčích hypotéz.

3. Jazyková a grafická úroveň

Jedná-li se o výslednou verzi práce, text obsahuje nadměrný počet nejrůznějších překlepů, stejně jako stylistických neobratností. Ke grafické úrovni nemám připomínek.

4. Otázky k obhajobě

Při obhajobě bych se zaměřil na vyjasnění interdisciplinárních východisek práce a její "integrované" metodologie. Autorka by měla vyložit, s jakými cíli a s jakým úspěchem volila daná východiska a postupy. Doporučuji také položit otázku, co přesně autorka rozumí "co nejkompaktnější deskripcí" a jaký dopad bude taková obecná deskripce mít na řešení velmi konkrétních problémů, jichž se při svém bádání (implicitně) dotýká.

[Type here]

5. Závěry¹

1. Autor ve své disertační práci **prokázal / neprokázal** schopnost samostatní tvůrčí práce v daném oboru.
2. Práce **splňuje / nesplňuje** požadavky standardně kladené na disertační práce v daném oboru.

6. Datum a podpis oponenta

V Praze, dne 11. března 2017

¹ Posudek, který neobsahuje předepsané explicitní závěry, nemůže být akceptován.